

Humanitar elmlər

UOT 372.8:811.111

N.M.Əbdülrəhimova
Azərbaycan Dillər Universiteti
nushaba.azizova@mail.ru

YAZILI VƏ ŞİFAHİ DİSKURSİV SƏRİŞTƏNİN FORMALAŞMASINDA İNTERNET XİDMƏTLƏRİNİN ROLU (İNGİLİS DİLİ FAKÜLTƏLƏRİNDƏ)

DOI: 10.30546/170899876.72.1.2024.02

Açar sözlər: *internet xidməti, diskursiv səriştə, şifahi nitqdə diskursiv bacarıqlar, yazılı nitqdə diskursiv bacarıqlar, sosial şəbəkə*

Məqalə internet xidmətlərinin köməyi ilə ingilis dili fakültələrində təhsil alan tələbələrin diskursiv bacarıqlarının formalaşdırılmasından bəhs edir.

Qlobal dünyada gedən dəyişikliklər təhsildə biliklə yanaşı, bacarıq, vərdiş və səriştlərin inkişaf etməsini tələb edir. Bu baxımdan dərslərdə ən son texnologiyaların tətbiq olunması tələbələrin motivasiya hissini artıraraq xarici dili qavramalarına müsbət təsir göstərir. Qlobal şəbəkə sayılan internet və qlobal dil kimi nüfuz qazanmış ingilis dili bir-biri ilə sıx əlaqədə inkişaf etdiyindən müasir dərslərdə bu əlaqə nəzərə alınmalıdır. Belə ki, ingilis dili dərslərində kommunikativ səriştənin əsas komponentlərindən olan diskursiv bacarıqlar internet xidmətlərinin köməyi ilə həm yazılı, həm də şifahi formalarda inkişaf etdirilə bilər.

Araşdırmanın məqsədi ingilis dili fakültələrində təhsil alan tələbələrin diskursiv səriştlərinin təkmilləşdirilməsi üçün internet xidmətlərindən yararlanmaq yollarını müəyyən etməkdir. Məqalədə məsələ ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar və diskursiv bacarıqların yazılı və şifahi formalarının inkişafı üçün internet xidmətlərinin rolu qeyd olunmuşdur.

Н.М.Абдулрагимова

РОЛЬ ИНТЕРНЕТ-СЕРВИСОВ В ФОРМИРОВАНИИ ПИСЬМЕННОЙ И УСТНОЙ ДИСКУРСИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ (НА ФАКУЛЬТЕТАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА)

Ключевые слова: *интернет-услуги, дискурсивная компетенция, дискурсивные умения в устной речи, дискурсивные умения в письменной речи, социальная сеть*

В статье говорится о формировании дискурсивных умений студентов, обучающихся на факультетах английского языка, с помощью интернет-сервисов.

Изменения в глобальном мире требуют не только развития знаний, но и улучшение навыков, привычек и компетенций. В связи с этим применение на занятиях новейших технологий, положительно влияет на освоение английского языка, повышая мотивацию студентов. Поскольку интернет (считающийся глобальной сетью) и английский язык (получивший привилегию глобального языка) развиваются в тесной связи, то это связь должно быть принято во внимание. Таким образом, дискурсивные умения, являющиеся основными компонентами коммуникативной компетенции можно развивать как в письменной, так и в устной форме с помощью интернет технологий.

Цель исследования – определить способы использования интернет-сервисов для формирования дискурсивной компетенции студентов факультета английского языка. В статье упоминаются различные подходы к вопросу и роль интернет технологий в развитии дискурсивных умений в письменной и устной речи.

N.M.Abdulrahimova

THE ROLE OF INTERNET SERVICES IN THE FORMATION OF WRITTEN AND ORAL DISCOURSE COMPETENCE (IN THE ENGLISH LANGUAGE DEPARTMENTS)

Keywords: *Internet services, discursive competence, discursive skills in oral speech, discursive skills in writing, social network*

The article deals with the formation of discourse skills of the English language department students via internet services.

Changes in the global world require not only development in knowledge but also in skills, habits and competencies. In this regard, the application of the latest technologies in classes has a positive effect on students' FLA by increasing their motivation. Since the Internet, which is considered a global network, and the English language, which has gained privilege of global language, are developing in close connection with each other, this connection should be taken into account in modern lessons. Thus, discourse skills that are the main components of communicative competence in English language classes can be developed both in written and oral forms via Internet services.

The purpose of the research is to determine the ways of using internet services in order to improve the discourse competence of the English language department students. The article mentions different approaches to the issue and the role of internet services for the development of written and oral forms of discourse skills.

İnternet və qlobal cəmiyyət yeni gerçəkliklər, ənənəvi yanaşmalardan tam fərqli reallıqlar ilə hər sahədə qarşımıza çıxır. Bunun müqabilində internet ünsiyyəti, qlobal şəbəkə kommunikasiyası və s. kimi anlayışlar yeni diskurs tiplərinin meydana çıxmasına səbəb olur. Qlobal şəbəkə ünsiyyətinin ingilis dili əsasında formalaşdığını nəzərə alsaq, internetin bu dildə olan diskursiv bacarıqlara təsirini də qəbul etməliyik.

Xarici dillərin tədrisində İKT vasitəsi olan internet xidmətlərindən istifadə olunması təsadüfi bir tələb deyil. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən (2008-ci il 10 iyun tarixli sərəncamı ilə) “2008-2012-ci illərdə təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi bütün fənlərin tədrisində olduğu kimi, xarici dillərin, o cümlədən ingilis dilinin də tədrisində ən son texnologiyalardan yararlanmaq strategiyalarını inkişaf etdirdi [7]. Sərəncamın məzmununu rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi nəzdində Təhsil Sisteminin İnformasiyalaşdırılması İdarəsi təlim-tədris prosesində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının təmin olunmasını (İKT), həmçinin filtrasiya sistemi, kibertəqib və s. kimi təhlükəsiz internet xidmətlərini tənzimləyir.

Müasir “internet düzəni” yeni diskurs tipinin formalaşmasına da təkan vermişdir. Tətbiqi dilçilik bu məsələyə fokuslanaraq xarici dillərin tədrisi zamanı kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması üçün internetin yaratdığı üstünlükləri diqqətimizə çatdırır. Bu zaman tələbələr qlobal dil və qlobal şəbəkə parametrləri çərçivəsində həm sosial, həm də zehni inkişaf meyarlarına uyğun olaraq ünsiyyət qururlar [6, s.9]. Onlar ingilis dilində müxtəlif məlumatlarla tanış olur və diskurs (mətn) yaradırlar. Sosial şəbəkə ünsiyyəti, bloq və forumların diskursiv xüsusiyyətləri, şərh yazma mədəniyyəti və s. kimi anlayışlar müasir dünyamızın ayrılmaz hissəsi olmaqla yanaşı, ingilis dilinin tədrisi üçün də müstəsna rol oynayır. Maraqlı mətnlərin bir saniyənin içində bütün dünyaya yayılması və qlobal dil olan ingilis dilində çatdırılması tələbələrin həm asudə vaxtlarında, həm də dərş prosesində inkişaf etmələrinə səbəb olur. Hamının həyat tərzinə çevrilmiş internet əməliyyatları düzgün seçilmiş yanaşma və metodlarla diskursiv bacarıqları formalaşdırır.

Müasir dərslərdə diskursa istər kommunikasiya, istərsə də mətn kimi yanaşsaq, hər iki halda internet aləminin təsirini izləyə bilərik. Daha doğrusu, ingilis dili dərslərində inkişaf etdirilən diskursiv bacarıqlar şəbəkə ünsiyyətinin köməyi ilə daha tez püxtələşir. Eyni zamanda, burada söhbət yalnız şəbəkə ünsiyyətindən getmir, həm də diskurs yaratmaq üçün stimullaşdırıcı vasitələr də nəzərdə tutulur. Məsələn, müasir dünya ulduzlarının ən son çıxışlarının izlənilməsi (reseptiv diskursiv bacarıqlar üçün), daha sonra isə oxşar variantda tələbələr tərəfindən şifahi və ya yazılı

mətn hazırlanması məzmun əsaslı tədris yollarındandır (content based teaching). Təbii ki, bu zaman diskursun koherentlik, koqeziya, vahid məzmun və s. kimi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması vacibdir. Ümumiyyətlə diskursiv səriştə dedikdə, leksik və qrammatik vahidlərdən istifadə edərək vahid məzmunlu, koherentlik və koqeziyaya əsaslanan, linqvistik və ekstralingvistik xüsusiyyətləri ilə seçilən mətn yaratma bacarıqları başa düşülür.

İngilis dili dərslərində internet imkanlarından istifadə edərkən ənənəvi diskurs tipləri (təsvir, izahat, mübahisə və s.) ilə yanaşı, yeni diskurs tipinin yarandığının da şahidi oluruq. Tələbələrin sosial şəbəkələrdə aktiv iştirakı əsasında yaranmış internet diskursu onların gündəlik həyatının bir hissəsinə çevrilərək yalnız dərs prosesində formalaşmır. Sosial şəbəkə xidmətlərindən (SNT) istifadə edən tələbələr müxtəlif növ diskurslarda fəal şəkildə iştirak edirlər. Onlayn yazışmalar, sürətli yazılı ünsiyyət tələbələrə qısa zamanda çox məlumat əldə etmək üçün geniş imkanlar yaradır. Bu isə ingilis dilinə aid mədəniyyətin, dünyagörüşünün, realiyaların mənimsənilməsinə birbaşa yol açır, diskursiv bacarıqların həm linqvistik, həm də ekstralingvistik xüsusiyyətlərini işıqlandırır.

Müxtəlif sorğular sübut etmişdir ki, sosial şəbəkələr lüğət ehtiyatını artıraraq, internetdə lazım olan informasiyanın tapılması və seçilməsi bacarıqlarını inkişaf etdirərək dörd dil bacarıqlarına (yazı, oxu, eşidib anlama, danışma) müsbət təsir göstərir. Bir çox araşdırmalara əsasən demək olar ki, yazılı ünsiyyətin inkişafına daha çox imkan yaranır, çünki şəbəkə ünsiyyəti çox hallarda yazılı formada gedir [1, s.42]. Lakin ən son müşahidələr göstərir ki, internet diskursu da digər diskurs tipləri kimi həm yazılı, həm də şifahi formalarda meydana çıxa və tələbələrin kommunikativ səriştələrini artırma bilər.

Qeyd edək ki, sosial şəbəkələrdə meydana çıxan ünsiyyət bir növ özünəməxsus janr ilə yadda qalır. İnternet diskursu sosial şəbəkə ünsiyyətindən meydana çıxır. Bu ünsiyyət yalnız verbal vasitələrlə deyil, həm də ikonik elementlərlə, rəsm və audio-video fayllarla həyata keçir. Daha dəqiq desək, internet kommunikasiyası multimedia xüsusiyyətlərinə malikdir [4, s.76]. Tələbələr hər zaman bu vasitələrdən bəhrələnərək diskursiv bacarıqlarını linqvistik istiqamətdə sərbəstliklə inkişaf etdirə bilirlər.

İnternet aləmi tələbələrə yazılı və şifahi diskursiv bacarıqlarını inkişaf etdirən geniş seçim imkanı təqdim edir. Bloq texnologiya, viki texnologiya və dərslük resursları kimi üç internet vasitəsini təhlil edən İ.Yelena onların didaktik xüsusiyyətlərini göstərərək metodik imkanları da diqqətimizə çatdırmışdır. Məsələn, müəllif bloq texnologiyalarının yazılı nitq, oxu və eşidib anlama (videobloqlar və podkastlar vasitəsilə)

bacarıqlarının inkişafında rolunu göstərmiş, istənilən bir problemi şəbəkədə müzakirə etmək baxımından qiymətləndirmişdir [3, s.12].

Qeyd etmək istərdik ki, şəbəkə ünsiyyəti özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə seçildiyinə görə tələbələrədən spesifik diskursiv bacarıqlar tələb edir. Bu o deməkdir ki, tələbələr lakonik ifadələr, abreviaturalar, xüsusi qrafik vasitələr və s.-dən istifadə edərək yazılı ünsiyyət bacarıqlarını elektron formada inkişaf etdirə bilirlər. Bu zaman qrafik vasitələrin və müxtəlif piktoqramların (gif, emotikon və s.) istifadə olunması emosional durumu çatdırmağa xidmət edir.

Qeyd etmək istərdik ki, həm şifahi, həm də yazılı diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün hər iki rejim (oflayn, onlayn) faydalıdır. Misal olaraq şifahi diskursiv sərişə üçün nəzərdə tutulan eşidib anlama ilə bağlı çalışmalar sistemini göstərə bilərik. Öncədən yüklənmiş çalışmalarla yanaşı, yüklənmədən lokal rejimdə təqdim olunan çalışmalar da istifadə oluna bilər. Lokal və ya avtonom rejimdə işləyən vasitələrə misal olaraq müxtəlif yükləmə proqramlarını da göstərmək olar. Diskursiv bacarıqları müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf etdirən bu proqramlar “online” şəkildə yüklənir və daha sonra “offline” olaraq istifadə edilə bilər. Bu baxımdan “Quillionz” proqramı mətnlərlə işləmək üçün əvəzsiz vasitə olub müxtəlif tip interaktiv tapşırıqların yaradılmasına xidmət edir.

Bəzən internetdə yazı və oxu bacarıqları üçün uyğun olan vasitə eşidib anlama və danışma üçün uyğun olmaya bilər (və ya əksinə). Həmçinin, aktiv reproduktiv diskursiv bacarıqlar üçün lazım olan internet materialı passiv reseptiv diskursiv bacarıqlar üçün də uyğun sayıla bilər. Bununla yanaşı, bir neçə bacarığın eyni bir internet xidməti ilə inkişaf etdirilməsi də mümkündür. Məsələn, ingilis dilində öyrənmə proqramlarını yükləməklə tələbə dörd diskursiv bacarığın inkişafına eyni anda nail ola bilər. Proqramdakı funksiyaları tənzimləyərək tələbənin oxu, yazı, eşidib anlama və danışma kimi bacarıqları üzərində işləmək olar. Beləliklə, diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün istifadə olunan internet aləminin imkanlarını üç yerə bölə bilərik:

- Şifahi diskursiv bacarıqların inkişafı üçün imkanlar.
- Yazılı diskursiv bacarıqların inkişafı üçün imkanlar.
- Hər iki diskursiv bacarıqların eyni zamanda inkişafı üçün imkanlar.

İstifadəçi və proqram arasındakı əlaqə baxımından yanaşsaq, həqiqətən də internet aləmindəki interaktivliyin kompleks və mürəkkəb xarakterini izləmiş olarıq. İngilis dilində sürətli informasiya mübadiləsi, özünəməxsus yazışma texnikası, spesifik psixolinqvistik faktorlar və s. istifadəçi və proqram dialoqunu fərqli formada səciyyələndirir və bu dialoqlar daxilində spesifik diskursların, hipermətnlərin və s. yaranmasına səbəb olur.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, müəyyən məqamlarda hər iki diskurs növü (yazılı və şifahi) ortaq linqvistik cəhətlərlə meydana çıxır. Bu, xüsusilə, diskursun koherentlik, koqeziya, bitkinlik və s. kimi özəllikləri ilə bağlıdır. Həmçinin, məişət üslubuna yaxın olan sosial şəbəkə yazışmalarında abreviaturalara, yarımçıq cümlələrə, lakonik replikalara, qısaldılmış ifadələrə yer verilməsi bunu bir daha sübut edir. Sərbəstlik, emosional-ekspressiv çalarlarla seçilən sosial şəbəkə dili yazılı və şifahi diskursu maraqlı və özünəməxsus şəkildə birləşdirir.

Beləliklə, informasiyanın ötürülməsi və qəbulu zamanı meydana çıxan mətn diskursiv xüsusiyyətləri özündə əks etdirərək həm şifahi, həm də yazılı nitqə aid olan linqvistik özəllikləri nümayiş etdirir. Bu baxımdan, “səsli mesajların” təhlil olunması maraqlı nəticələr verir. Spontan olaraq eyni zamanda danışan iki nəfərin dialoji nitqindən fərqli olaraq, səsli mesajlar “növbələşmə” prinsipinə əsaslanır, yəni ilk baxışdan şifahi ünsiyyətdə mövcud olan dialoqlara bənzəməsinə baxmayaraq, sosial şəbəkədə paylaşılan səsli mesajlarda tərəflərin bir-birinin sözünü kəsmək kimi bir imkanı yoxdur. Diskursiv bacarıqlar inkişaf etdirilərkən canlı ünsiyyətlə sosial şəbəkə ünsiyyətinin bu fərqi də nəzərə alınmalıdır. Nəzərə alsaq ki, tələbələr sosial şəbəkələrdə olduqca aktivdirlər, o zaman onların yuxarıda qeyd etdiyimiz xüsusiyyətləri daha tez mənimsəmiş olduqlarını qeyd edə bilərik. Bu bacarıqların təkmilləşdirilməsi üçün praktik şəkildə müəllimlərin instruksiyası ilə müəyyən səsli mesajlaşma çalışmaları həyata keçirilə bilər.

Əsasən monoloji nitqə yaxın olan diskurslar müəyyən dialoq daxilində verilmiş uzun bir replikanı da ifadə edə bilər. Xüsusilə, “Youtube” kanallarında verilmiş videoların sonunda yazılmış mübahisə və ya müzakirə xarakterli şərhlərdə buna rast gələ bilərik. Bu baxımdan, diskursiv bacarıqların hər iki istiqamətdə inkişafı müəyyən linqvistik əsaslara söykənir. Leksik vahidlərdən istifadə etmə diapazonu, nitqin qrammatik və fonetik qaydalara əsaslanması, səlislik, cümlələrin əlaqəli olması kimi xüsusiyyətlər həm monoloji diskurslarda, həm də dialoq daxilində meydana çıxan mətnlərdə vacib sayılan məqamlardır.

İngilis dilində yazılı və şifahi diskursiv bacarıqların linqvistik xüsusiyyətləri ilə yanaşı, ekstralingvistik parametrləri də bir çox məqamlarda eynilik təşkil edir. Müasir tələbələrin kommunikativ səriştləri üçün müstəsna rol oynayan mədəniyyətlərarası kompetensiya, sosiolinqvistik, tarixi, pragmatik və s. səriştlər global dil olan ingilis dili vasitəsi ilə internet portallarında daha tez formalaşır. Dünya mədəniyyətinə açıldıqca, müasir stereotipləri, doğru və yanlış məlumatları ortaya çıxardıqca tələbələr oxuyaraq və ya dinləyərək əldə etdikləri informasiyanı düzgün təhlil edə bilirlər. Təbii ki, səthi yalnız linqvistik səviyyədə qavranılmış

məlumat ilə dərin, ətraflı şəkildə öyrənilmiş məlumat arasında fərq böyükdür.

İnternet və şifahi diskursiv bacarıqlar. İngilis dilində şifahi diskursiv bacarıqlar inkişaf etdirilərkən multimedia vasitələrindən istifadə olunması tələbələri kommunikativ yöndə formalaşdırır. Bu zaman mətn qurmaq və ya ünsiyyətdə olaraq linqvistik və qeyri-linqvistik vasitələri nəzərə alaraq diskursun növünə uyğun leksik elementləri istifadə etmək, eyni zamanda məlumatın düzgün interpretasiyasını reallaşdırmaq və s. müasir internet xidmətləri ilə tez bir zamanda inkişaf etdirilə bilər. Müşahidələrimizə əsasən deyə bilərik ki, şifahi diskursa xas olan sintaktik strukturun, üslubi fərqlərdən doğan jarqon və slenqlərin, fonetik prinsiplərin tələbələr tərəfindən izlənməsi və s. müxtəlif multimedia vasitələri ilə müvəffəqiyyətlə təmin edilir.

Şifahi diskursun yaranmasına xidmət edən kommunikativ səriştə (reseptiv baxımdan) əsasən podkastlar fonunda reallaşır. Əvvəllər şifahi produktiv istiqamətdə daha az fəaliyyət növünün olduğuna baxmayaraq, müəyyən AI (artificial intelligence – süni intellekt) proqramları bir zamanlar qeyri-real, fantastik ideya kimi səslənən fikirləri gerçəkliyə çevirməkdədir. Məsələn ELSA AI (<https://elsaspeak.com>) ingilis dilində danışan və danışmaq bacarıqlarını inkişaf etdirə bilən mükəmməl süni intellekt nümunəsidir [8].

İnternet və yazılı diskursiv bacarıqlar. Yazılı diskursiv bacarıqların inkişafına gəldikdə isə, bu zaman özünəməxsus linqvistik xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır. Qeyri-verbal vasitələrdən uzaq olan diskurs yönümlü yazılı ünsiyyət daha dəqiq və düzgün cümlə quruluşları ilə yadda qalır. Lakin internet aləminin təsiri bu dəqiqliyi həmişə tələb etmir, yəni məsələn, forumlarda yazışmalar kifayət qədər sərbəst və abreviaturalarla zəngin xarakter daşıya bilər. Ənənəvi yazılı diskursiv bacarıqlar standart dil qaydaları ilə mətn yazma prinsiplərinə söykənir. Bu zaman “üzlənmə”, yəni cümlələrin fonetik, leksik və qrammatik baxımdan tərkib hissələrə ayrılması nəzərəçarpan məsələlərdəndir [2, s.78]. Rəsmi və qeyri-rəsmi yazı tərzini əks etdirən müxtəlif şablon ifadələr, qəlibləşmiş yazı nümunələri (məktub, sənəd, blanklar və s.) internet portallarında asanlıqla tapılan və tələbələr tərəfindən istifadə olunan imkanlardandır. Bir sözlə, internet aləmi həm standart akademik mətnlərin, həm də jarqon və slenqlərlə zəngin qeyri-rəsmi yazı nümunələrinin izlənilməsi üçün ideal mənbədir. Nəticədə tələbələr ingilis dilində diskursiv bacarıqlarını rəsmi və qeyri-rəsmi olmaqla inkişaf etdirirlər.

Ümumiyyətlə, İKT vasitəsilə yazılı diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi reproduktiv baxımdan iki istiqamətdə müəyyənləşdirilməlidir: elektron çap yazı üsulu və əlyazma üsulu. İKT tələbələrdə əsasən çapla yazma strategiyalarını gücləndirir, lakin bu o demək deyil ki, əlyazma ilə

yazmaq vərdişləri tam olaraq kənarda qalır. Məsələn, əgər məqsəd tələbələrdə həm də canlı yazı bacarıqlarını qorumaqdırsa, internetdə nümayiş etdirilən material haqqında rəylər, müəyyən essələr və s. əlyazma ilə yazıla və “skan” edilərək müəllimin elektron ünvanına və ya başqa portallara göndərilə bilər. Beləliklə, gördüyümüz kimi, bu prosesdə üç mərhələli alqoritm təqdim edə bilərik:

1. Audio-video materialın İKT vasitəsilə nümayiş etdirilməsi
2. Əlyazmanın “skan” aparatı və ya proqramı vasitəsilə köçürülməsi
3. Köçürülmüş materialın elektron ünvanla göndərilməsi

Yazılı diskursda öncədən hazırlıq və proqramlaşma şifahi diskursdan fərqli olaraq daha əsaslıdır, çünki şifahi ünsiyyət çox zaman spontan şəkildə baş tutur. Lakin internet aləmində yazılı diskurs sanki şifahi diskurs xüsusiyyətlərini də özündə birləşdirir. Hazırlıqsız, birbaşa, spontan və emosional olmaqla internet diskursu tələbələrdən xüsusi strategiyalar tələb edir. Bəzən tələbələr sosial şəbəkədə istifadə etdikləri ifadələri canlı ünsiyyətlərində də istifadə edirlər.

İnternet xidmətləri vasitəsi ilə istər yazılı, istərsə də şifahi diskursiv səriştəni inkişaf etdirərkən aktiv və passiv bacarıqların inkişafına da nəzər yetirmək faydalıdır. İngilis dilli Internet portallarında əldə olunan mətnlərin dinlənərək və oxunaraq başa düşülməsi, sərbəst olaraq mətnlərin şifahi və yazılı formalarda yaradılması tələbələrin diskursiv bacarıqlarının göstəriciləridir. Belə ki, internet passiv lüğətin sürətlə aktivləşməsinə geniş imkanlar yaradır. Bu adətən yazılı diskursiv bacarıqlar üçün xarakterik sayılır. Sürətli elektron yazı bacarıqları cümlələrin avtomatlaşaraq şüuraltı və qeyri-ixtiyari şəkildə bir-birinin ardınca qurulmasına səbəb olur. Bu isə öz növbəsində şifahi diskursiv bacarıqların da təkmilləşməsinə gətirib çıxarır. Motivasiya hissi güclü olan tələbələrdə yazılı və şifahi nitq bacarıqları bir-birinə xüsusilə çox təsir edir və səlislik meydana çıxır.

Ümumiyyətlə, bütün mənbələrdən olduğu kimi, internet saytlarından da seçilmiş autentik materialların maraqlı və tələbələrin səviyyələrinə uyğun olması olduqca vacibdir. Stiven Kraşen tərəfindən mətnlərin uyğunluğu haqqında qeyd olunan fikirlər bu məsələnin mühümlüyünü bir daha sübut edir [5, s.132]. Bu baxımdan, internet istənilən mövzuda ən son və tarixi mətnlərin əldə olunması, təhlil olunması, müxtəlif məsələlər haqqında mətnlərin yazılması və s. üçün saysız-hesabsız mənbələr təqdim edir. Podkastların, multimedia vasitələrinin, şəkillərin və s. köməyi ilə tələbələrin diskursiv bacarıqları həm yazılı, həm də şifahi formada stimullaşdırıla bilər.

Yuxarıda qeyd etdikərimizi ümumiləşdirərək bir daha vurğulamaq istərdik ki, ali təhsil müəssisələrində diskursiv bacarıqların yazılı və şifahi baxımdan inkişaf etdirilməsi üçün internet aləminin yaratdığı imkanlar olduqca əhəmiyyətlidir. Bu zaman tələbələrin maraq, yaş və qabiliyyətlərinə

uyğun olaraq müxtəlif yollardan istifadə etmək mümkündür. İnternet həm də diskursiv bacarıqları yalnız linqvistik deyil, həm də ekstralingvistik müstəvilərdə formalaşdırır. Bütün bunlara əsaslanaraq müasir dərslərdə internet xidmətlərinin üstünlükləri nəzərə alınmalı və gələcək tədqiqatlarda araşdırılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Abbasova M.* Sosial şəbəkələrin tələbələrin ingilis dili səriştəsinə təsiri // “Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri” mövzusunda respublika elmi-praktik konfransının tezisləri, 2017, Bakı, 11-12 may, s.40-42
2. *Veysəlli F.Y.* Diskurs təhlilinə giriş. Bakı: Təhsil NPM, 2010, 141 s.
3. *Ильина Е.А.* Методика развития умений письменной речи учащихся на основе интернет-технологий: английский язык, средняя школа: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук, Москва, 2013, 27 с.
4. *Федорова С.А.* Интернет-дискурс в развитии компенсаторных умений студентов, Тамбовский государственный университет им. Г.Р.Державина, г. Тамбов, Российская Федерация, Вестник ТГУ, выпуск 6 (134), с75-79
5. *Krashen S.D.* Principles and Practice in Second Language Acquisition University of Southern California, First printed edition 1982 by Pergamon Press IncFirst, internet edition July 2009, 201 p.
6. *Tryphon A, Jacquez Voneche, Piaget Vygotsky.* The social genesis of thought, Taylor and Francis. 2013, Ebook 224 p.
7. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev, «2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı»nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam / <https://ict.az/az/content/89>
8. <https://elsaspeak.com>

Redaksiyaya daxil olub 01.02.2024